

Самоидентификация между Изтока и Запада: гръцките характеристики на балканския феномен в края на XIX и първата половина на XX в.

Саня Велкова

Отношението към Запада е важна част от византийското наследство на гръците – много ясно изразено у Генадиос Схолариос и доста по-рано – в 1330 г. у Григориос Паламас, преживял кръстоносните походи и отъждествил латините с *органи на сатаната*. Век по-късно, в навечерието на падането на Константинопол, Лукас Нотарас и Генадиос Схолариос, обявявайки се против унията с католическия Запад, налагат прословутата идея за избора между *турската чалма и папската тиара*. Тази именно твърдост, опазила чрез своята консервативност непроменена „физиономията“ на Православието при всички катаклизми, се проявява в модерната история на новогръцкото общество, придружена от нови характеристики на враждебност спрямо определени качества и идеи, свързани със Запада.

До голяма степен гръцката представата за „Европа“ от XIX и XX в. се основава на създадената и формирала се векове преди това представа. „Мегали идея“, облягайки се на византийския вариант на Православието, наследява и позициите спрямо Запада. Този факт, резултат на историческото развитие на гръцизма, се превръща в основополагащ източник на сблъсък и вътрешно раздвоение с неизмерими последици в духовното и историко-социалното формиране на нова Гърция.¹ Съществуват две оси, по които се формира съзнанието за новогръцка идентичност, всяка с различна относителна тежест. Значителна част от гръцкото общество, привързана към ортодоксалните ценности, се противопоставя твърде крайно на Запада, в това число и на неговата култура. От друга страна, последователите на модерната западноевропейска мисъл до известна степен се дистанцират от идеите за примиряване и съхраняване на културната традиция в нейната пълнота, с което да бъде постигнат обликът на свободното новогръцко общество. Те се възприемат като „вносители“ на духовен продукт – предполага се – с „чужд“ произход – в

¹ Γεράσιος, Γ. Η Νεοελληνική ταυτότητα και οι μυθικοί μετασχηματισμοί της. Αθήνα, 1989. р. 59.

резултат на което възниква допълнително противоречие с тезата за елинската основа на европейската култура и историческото единство на гръцкото развитие през вековете. Като последствие именно на тази „наследена“ и „пренесена“ от православната традиция отчужденост, западната духовна продукция навлиза в гръцкото културно пространство трудно, с белезите на чужд елемент, който се усвоява частично и непълно.

Следователно възприемането и пренасянето на противоречията, характеризиращи византийското наследство, извън пространствено-временните рамки, които ги обуславят, както и тенденцията на отдалечаване от изграждането на нов гръцки културен модел, *изолират поддръжниците на „европоцентризма“*. Тази тенденция не би трябвало да бъде толкова категорична, ако вземем предвид факта, че античната традиция представлява пресечната точка на културна близост между Византия и Западна и следователно до голяма степен и между Гърция и Западна Европа. Античната гръцка цивилизация и християнството съставляват своеобразно единство на ценностите, формиращи историко-социалното личностно Аз на модерния човек, представител на т. нар. западна култура.

Излизането извън така очертаното смислово пространство е всъщност изключване от културната сфера на „цивилизацията“ и навлизане в сферата, по традиция схващана като подчиняваща се на закони „извън възприетия логичен ред“. При това субординацията между двата идейни кръга е в посока от християнството към гръцката античност, т. е. християнството интерпретира античната култура, а не обратно.

Въпреки това още при първите стъпки на младата гръцка държава проблемът за принадлежността на новогръцката култура, за нейните перспективи на развитие и съотнасянето ѝ с „Европа“ на фона на разделението Изток – Запад се превръща в определящо противоречие, решаването на което се обвързва пряко и с проблема за *новогръцката идентичност*.

Различните нагласи са плод на исторически условия, предопределили различен път на развитие – те именно дават основание за критика на католическия Запад от православна гледна точка, която критика в крайните си позиции търси „разликите (между Запада и Изтока, бел. моя, С. В.)... на културно равнище“². Враждебността спрямо всичко западно се предпоставя до голяма степен от *мястото, заемано в свободната гръцка държава от православната църква*. Църквата, представляваща основен идеен център, формиращ новогръцката идентичност, се конфронтира с прозападните идеи, които пък формират другия център на влияние. Този сблъсък предопределя основните параметри на големия проблем за историческата роля на гърцизма, занимавал гръцкото общество през целия XIX, а по различен начин и през XX в.

---

² Γιανναράς, Χρ. Η Νεοελληνική ταυτότητα. Αθήνα, 1983. р. 115–117; Вж. и К. В. Караβίδας, Η λόγια παράδοσις και δημοτικισμός. Αθήνα, 1980.

Идеите на Просвещението, идващи от Западна Европа, предпоставят позициите на неговите гръцки представители: устройство на новогръцкото общество и определяне на неговата идентичност чрез пренасяне на западни образци. До голяма степен това идейно течение гледа на античното наследство през призмата на реално възприетата му част от западната традиция и макар от различна гледна точка и по различен начин, съхранява, подобно на православната църква, своеобразна отчужденост по отношение на културните постижения на античността. Тяхната позиция допълнително се моделира от разбирането, че Древна Елада е дала на европейската (западната) култура веднъж завинаги това, което е било възможно, и преливането на идеи, живата връзка между гърцизма и антична Гърция са безвъзвратно в миналото.

Определящо в този случай е повърхностното възхищение към традицията, а не толкова действителното усвояване на културната приемственост. Така очертаните характеристики на прозападните кръгове най-често не им позволяват да завоюват общопризнато и стабилно място в кипежа на новогръцките духовни ориентации и им отреждат ролята на „съмнителна“ опозиция и „чужда“ културна същност³.

Двете линии на оформяне на новогръцката идентичност се намират най-често в противоборство. Изразителите на „европейското“ начало наблягат на елинската идея, но в рамките и от гледна точка на западните ценности; Православната църква се противопоставя, настоявайки и борейки се за религиозна чистота и за запазване на „същинския“ гръцки национален образ. Противопоставянето обхваща и отношението „за“ или „против“ прозападната ориентация на Гърция въобще. Всички противоречия, сблъсъкът на идеи и виждания за бъдещото развитие на гърцизма, клонят винаги към едно основно ядро: позицията спрямо Запада.

Проблемът за новогръцката идентичност не се концентрира около самата нея, а я отнася и съпоставя към фактор, който стои извън нея: с „Европа“ (Запада). Амбицията за самоопределяне се изразява в конструиране на „националното Аз“ спрямо външен център. Така поставен, проблемът предпоставя и едновременно с това разкрива причинно-следствената връзка на зависимостта на гърка и болезнените заключения за това, че винаги е бил обект на спасяване и цивилизоване⁴. Твърде съществени колебания водят до раздвояване и *отчуждаване от националната идентичност*, така, че самоопределението му се лута между това че е *пряк наследник на древни предци* или *модерен европеец*⁵. Гъркът притежава определен комплекс пред „европееца“: двойствената реакция към „европейското“ – разколебаването на националното самочувствие и враж-

³ Γεράσιος, Γ. Η Νεοελληνική ταυτότητα και οι μυθικοί... р. 30–34.

⁴ Γεράσιος, Γ. Η Νεοελληνική ταυτότητα και οι μυθικοί... р. 53.

⁵ Γιανναράς, Χρ. Η Νεοελληνική ταυτότητα. р. 151.

дебността към „чуждото“ – представлява две страни на едно и също отношение. Така отбелязаните фактори за създаване чертите на националната идентичност, естествено рефлектират в общата гледна точка за културата⁶, стояща в основата на модерното гръцко светоусещане и моделираща гръцката позиция спрямо света.

Примерите от художествената проза и изследванията на значими учени хуманитаристи дават ясна представа за тази определяща връзка. Изкуството от края на XIX и началото на XX в. и особено между двете световни войни също дава богата основа за размисли и изводи във връзка със сложното отношение на гърцизма към ситуирането на идеологически и културни приоритети. Обединяват се европейски и гръцки тенденции на основата на максимално застъпената национално-патриотична тема⁷. През двайсетте години, подобно на нагласите в литературата, е осъзната необходимостта от *голямо национално изкуство, което, усвоявайки историческото наследство, да създаде цялостен образ на страната и нейния народ. Стремещът към откриване и затвърдяване чертите на новогръцката идентичност след мъчителни перипетии обхваща изобразителното изкуство, и архитектурата.*

* * *

Образът на *славянския съсед*, видян през погледа на четирима известни гръцки интелектуалци, участвували в политическия и културния живот на страната от края на XIX в. и в периода между войните е интересен от гледна точка на това, че става въпрос за преки впечатления, които стават повод всеки от авторите да изложи *своите позиции* по отношение на гръцките съседи. Става въпрос за Неоклис Казазис, Йоанис Софианопулос, Спирос Мелас и Кирос Киру. В произведенията са отразени не само прекият досег със съседните страни, конкретното пътуване и последвалите го размисли. Тъкмо обратното – тъй като става въпрос за личности, които пряко са наблюдавали, участвували и влияли на отношенията между балканските страни от времето на Първата световна война и след нея, внимателното вникване в техните текстове помага за изясняването на проблема *как гъркът от онова време възприема своя „съсед“*, още повече, че онова, което се случва на всички пътешествували, първо да показват себе си и след това мястото, където пътуват, представлява особен интерес и е от най-голямо значение за конкретно го ни намерение да ситуираме самоопределянето на гърка.

---

⁶ Бердаев, Н. Смисльът на историята. Опит за философия на човешката съдба. С., 1994, 9–10.

⁷ Полевой, В. М. Искусство Греции. Новое время. М., 1975, 269–271.

Н. Казазис пътува в България и Сърбия в самия край на миналия век и описва своите впечатления в пътеписа, чието **заглавие** е твърде показателно за целта, която си поставя. Цялото изложение и начинът на неговото структуриране излъчват неговите крайни националистически позиции, които обаче, изчистени от многобройните пристрастия и злободневни коментари, удивително преповтарят оценките и вижданията, които съществуват в малко по-късния период в популярната историческа и пропагандна литература.

След като обикаля България, последна спирка на автора е нейната столица. За София той пише, че както всеки друг подобен град тя *представя разрез на нацията, огледало, в което се оглеждат характерът, мисленето, преимуществата и недостатъците на съответния народ, неговите идеи и склонности*. Явно несправедливо е твърдението, че *условията на живот въобще в София са на много по-ниско равнище дори в сравнение с останалите райони на страната, а населението ѝ е абсолютна смесица от различни националности*. София, според вижданията на пътешествувачия из страната, е столица на народ, намиращ се в „*полуварварско състояние*“, *неук и недодялан*, който не може да схване същността на цивилизацията, но по пътя на *сляпото копиране* се стреми да превъзмогне това. *Характерно за всички големи балкански градове, в това число и за София* е, пише по-нататък Казазис, *че се стремят с всички сили да се покажат колкото се може по-европеизирани*. Това важи, според него, и за *негативните страни на европейския начин на живот*. Външното подражание и демонстрирането на модернизация се приема от гръцкия автор като повърхностен пласт на *ориенталската или по-точно турска* по своите характеристики действителност⁸.

Тези български усилия според Н. Казазис се ограничават само в сферата на външното, те са декоративни елементи в подкрепа на жадуваната, но оставаща само химера *българска мисия* на Балканите. Заключение на автора е, че *там, където липсва естественото културно развитие, следват патологични резултати*⁹.

Въпреки предварителната негативна настройка Казазис не може да отминее усилията на българските правителства *да направи престоя в София приятен*. Средствата за постигането на тази цел, пише той, не се пестят. Като причина за това, обаче, е изтъкната обективната липса на забележителности, които да подхранват интереса на пребиваващия в българската столица чужденец: природа, изкуство, култура, исторически паметници.¹⁰ Образът на България е вмесен в опозицията Ориент – Европа, като се подчертава, че нейната столица представя най-ярко всички

---

⁸ Καζάζης, Ν. Ελληνισμός εν τη χερσονήσου του Αίμου. Εντυπώσεις ταξιδιού. Αθήνα 1899. p. 170.

⁹ Ibid., p. 170.

¹⁰ Ibid., p. 169.

негативни качества на Изтока и Европа. Зад европейското си покривало София показва своето „татарско лице“, красноречиво пише гръцкият професор. Българката също е видяна и вместена във всички най-отрицателни черти на модерна Европа и изостаналия Ориент. Тя, както и славянката въобще, по думите на Казазис, „отстъпва във всичко на гъркинята“ и е далеч от представата за съпруга. От една страна е наречена ориенталка, а от друга е обвинена в криворазбрана еманципация, „характерна в последно време за жените у всички южни славяни“¹¹. Причината според автора е във факта, че винаги „гръцкото племе е превъзхождало в духовно и нравствено отношение“ съседите си славяни.

Освен внушенията на много места в текста, че всичко ценно, съществуващо в България, всъщност е дело на гърци или такива, които „всъщност“ са гърци, съвсем директно е заявено, че „от всяка гледна точка българите стоят по-долу от гърците, румънците, сърбите, албанците, арменците, даже и от турците.“ Те са показани като народ, който не е съумял да създаде нищо стойностно. Подчертава се, че „истинският българин“ е „турански тип“, а освен тези чисто антропологически характеристики, „склонността му към зверства, а също и завоевателните наклонности“ от появата му в Европа до днес също са качества, свързани с неговия произход¹².

Размишленията и коментарите на Н. Казазис по-нататък се пренасят в сферата на езика, който изразява чувствата, смисъла, страстите и идеите на един народ. Българският език, пише Казазис, „е свършено лишен от тази способност“. Въпреки усилията на братята Кирил и Методий, „българите са неспособни да създадат достоен езиков инструмент, който да може да изрази по-висши стойности.“¹³

Политическите нрави в България са предмет на внимателни наблюдения. Преди всичко се изтъква, че те са *азиатски и славофранкски*. Подробно се разнищват различни случаи на получили голяма известност по онова време убийства и престъпления, с което се поддържа тезата, че именно те определят характеристиките на българското общество. Тези очевидно крайни оценки предшествуват една по-различна реалистична позиция, отново подкрепена с примери, в която внимателният читател може да открие *страха* от развитието на България и голяма доза *ревност* към нейните действителни постижения. Според Казазис България *много организирано и целенасочено* действа в името на осъществяването на своите национални цели и в посока към обединяване на народа около тях. Подчертава се грижата на българските правителства за развитие на образованието и отличното състояние на училищата и образователните центрове въобще¹⁴.

---

¹¹ Ibid., p. 171.

¹² Ibid., p. 171.

¹³ Ibid., p. 164–165.

¹⁴ Ibid., p. 166–167.

През декември, 1926 г. И. А. Софианопулос¹⁵ завършва книгата си, озаглавена *Как видях Балканския полуостров. Политическо, социално и икономическо изследване*, в което обобщава своите впечатления от пътуването си в балканските страни през последните дванайсет месеца. Неговата цел, според собствените му думи, е да провокира интерес към проблемите между съседните страни, което в крайна сметка да доведе до „по-ясно очертаване на истинското положение на нещата“.¹⁶

Най-голямо внимание е отделено на народите, включени след декември, 1918 г. в голямата държава на сърби, хървати и словенци, и наричани от автора „югославяни“ без по никакъв начин това да визираща единна, обособена националност. Авторът още в началото очертава различията, проявени дори външно, на земите на юг и на север от Белград. Запад и Ориент, възкликва той, при това „какъв Запад и какъв Ориент!“. Патосът е красноречив сам по себе си и дори не е нужно да споменаваме изразителните му метафори: полетата „под“ Белград са наречени „траурни“ в противовес на тези, които са на север и принадлежат на народи от друга културно-историческа сфера и са описани като „поля с неизчерпаемо настроение“. По средата е Белград, „с неговите калдъръми, беден и горд, събрал всички воеводи на Шумадия...“.¹⁷

Сърбите са описани като „яки“ хора, достойни наследници на Стефан Душан и Крали Марко, способни на невероятни „бълнувния“ вече пет века; народният епос е така дълбоко вкоренен в душите им, че ги задушават. Тяхната единствена гордост според Софианопулос е, че децата им ще ги надминат при отмъщението за сторените на народа им злини. Те живеят изключително с националната традиция, заради която са преизпълнени с чувство на гордост и самочувствие.

Политическият живот на кралството е твърде демократичен и нито един политик „не може да утвърди своя политически образ, а това, според Софианопулос, се дължи „на пасторалния начин на живот.“ И това е така според автора, защото много по-малко внимание е отделено на политическото възпитание и цивилизоването на този народ, отколкото на постигането на националните мечти. Упорство и фанатизъм са чертите, характеризиращи белградските политици, а столицата на южнославянската държава, наречена „село-столица“, може да бъде наречена „огромна казарма, но не и център на културата и положителното действие.“ Подчертана е сръбската способност за „балканизирание“ спрямо отделни политици с несръбски произход, като в термина е вложено разбирането за войнственост, отмъстителност, нетолерантност и назадничавост. „Балканизирание-

---

¹⁵ **Соφιανόπουλος, Ι. Α.** Πώς είδα τη Βαλκανική. Έρευνα πολιτική, κοινωνική και οικονομική. Αθήνα, 1927.

¹⁶ **Соφιανόπουλος, Ι. Α.** Πώς είδα τη Βαλκανική. Έρευνα πολιτική, κοινωνική και οικονομική. Αθήνα, 1927. p. 5.

¹⁷ *Ibid.*, p. 5.

то“ се изразява и в общобалканския феномен на подкупа (бакшиша), който в съчетание на „шовинистичната треска“, владееща сърбите и липсата на всякакви усилия от тяхна страна за осъществяване на духовна връзка с хървати и словенци, и намаляване поводите за недоволство от тяхна страна, затвърдяват впечатлението, че „тези три народа приличат на метали, които не пасват поради несъвместимостта на техния вътрешен синтез.“¹⁸

Сърбите са окачествени като народ, който носи много скръб в душата си, за разлика от хърватите, които „са по-живи и с гореща кръв“, словенците са „по-интелектуални и светски, подобно на австрийците“, а далматинците са „мечтателни като италианците“. Отбелязват се дълбоките различия между тези народи вследствие различната им историческа съдба и различните религии. Разделеността е вековна традиция: „От Дунава на юг са сърби, които се оглеждат открай време във Византия и на душите им говори македонската земя. От Дунава и Сава нагоре са хървати, които се оглеждат в своята люлка Западна Европа, закърмени са с нейната култура.“ Сърбите нямат нищо общо с хърватите и словенците, първите от които са „по-тежки, усмихнати и шумни, а вторите по-сухи, мечтателни и скептични“¹⁹. Хърватите, ръководени от чувството за културно превъзходство според Й. Софианопулос, не могат да приемат „да коленичат пред византийския Белград“. Възхищението от Степан Радич, лидера на Хърватската селска партия, е свързано колкото със симпатията на чисто политическа основа, толкова и с едно по принцип добро чувство към „дълбоката истинска славянска душа“²⁰. Тази оценка за славяните изобщо важи и за словенците.

Словенците са „високи и сериозни хора“, „които имат нещо общо сякаш с чехите“. Те имат завидна техническа култура и колкото и да са по-спокойни от сърбите и хърватите, все пак са славяни. Същата „слабост към вестниците, оживено жестикулиране, сръчност в билиярда, природна гъвкавост на телата...“ – всички тези характеристики са направени със спокоен тон и с голяма доза симпатия. Атмосферата в кафенетата на Любляна е описана живо и графично – с талазите дим, „без който славянският мозък вечер и нощем очевидно не работи“²¹, и разбира се, с „патриотичните бълнувания“.

През „дивата и гориста“ Босна авторът ни пренася в следващата спирка на своето пътуване – Далмация, с чудото на Адриатическо море и „сладките“ жени, с ориенталските копнежи и радостта, с настроението от живота²². В случая в определението „ориенталски / източен“ няма негативно внушение, което по принцип представлява изключение. Любувайки се на Дубровник и неговите забележителности, Софианопулос внезапно задава

---

¹⁸ Ibid., p. 46–48.

¹⁹ Ibid., p. 35–39.

²⁰ Ibid., p. 16–18.

²¹ Ibid., p. 22–25.

²² Ibid., p. 29.

въпроса: „Но какво общо има между Далмация и Сърбия?“ Освен езика и южнославянската идея, родила се в същия този Дубровник, пътешествуваният не намира нищо общо между „душата на хората от Шумадия и мургавите моряци на Далмация и нейните благородни типове...“²³

Съвсем определено погледът, който описва културните хора, върху които в непрекъснат низ са се сменяли и влияли различни цивилизации, е изключително благосклонен и неволно прави сравнение със суровостта на нравите на юг и югоизток, в Сърбия. Не е пропуснат факта, че заради своето великолепие и културна значимост Дубровник е наричан „Атина на Средновековието“. Пространното описание на дворците и църквите на града, придружено с неподправено възхищение, завършва с красноречивото възклицание: „Но, за бога, каква връзка и какво по-дълбоко родство има всичко това с балканска Сърбия?“²⁴

Първото впечатление за българите, което писателят добива в Русе (Русчук), е от високите на ръст полицаи с дебели мустаци, блестящи очи и грижливо поддържана външност, стъпващи някак упорито и стабилно на земята. Първи признак на предварително предпоставените впечатления е изразът, който следва веднага след това описание: „...мъчат се да ме убедят, че те олицетворяват България.“ Пишещият обаче не се оставя на първото си впечатление и сам споделя причината: той е воден от вроденото си недоверие. Предварително подготвен, т. е. очакващ да види това, което вече знае за българския характер и България, Софианопулос сякаш е изненадан от „добрите пътища, добре построените мостове, признак на отношението на държавата и ролята ѝ на добър стопанин“. В първия голям град (Горна Оряховица) хората „правят впечатление на изморени, сякаш, макар да се мъчат да се вземат в ръце и забравят злините и раните от двете... войни, не могат толкова лесно да го постигнат.“²⁵

Доброто разположение и градоустройство на българската столица е факт, който не е избегнат без дължимото внимание от атинския политик. Контрастът обаче между европейския вид на улиците и вида на селяните с „капите и несресаните им бради“ е подчертан недвусмислено. Заключениеето следва естествено и то е, че „Ориенталската обаятелност не е изчезнала и че не е достатъчно да се построи град по нов план, за да му се даде друг вид, различен от онзи, с който неговите жители са свикнали вече толкова години.“²⁶ Българите изглеждат „тежки и мудни“, като че ли показват, че още не са оставили нивите и не са възприели градското лустро.

Външният вид на българите е очертан с няколко твърде директни, обобщаващи щрихи, които навеждат на мисълта за тяхната умствена незрялост и безкултурност: „първобитно“ и „някак безформено“ е наречено българското „племе“, а лицата – характерни с „глупав израз“, дъл-

---

²³ Ibid., p. 30.

²⁴ Ibid., p. 31–33.

²⁵ Ibid., p. 88.

²⁶ Ibid., p. 93.

жащ се на дълбоки бразди, издаващи физическо здраве и лесна раздранимост. Нещо животинско вижда Софианопулос у българина, а основанието за това, както ще видим и в по-нататъшните примери, е преди всичко внушаваният страх от него²⁷.

„Ненаситността за земя“ е качество, което подчертават почти всички гръцки автори, засягащи по някакъв начин темата за своите съседи, българите. Тя се третира по много сходен начин, което идва да покаже, че дори когато говори за обичта на българина към земята му като средство за прехрана и връзка с родното, гъркът до голяма степен има предвид прословутата „българска алчност за земя“, т. е. за нови територии, проявила се, погледната от тази гледна точка, в цялостната българска политика от 1885 г. насетне. Фактът, че България е принудена да се бори за национално обединение в условията на вече ситуирани национални държави, самото разпределение на етносите на полуострова и тяхното смесване, а не на последно място неотстъпчивият, в някои моменти краен и монополистичен подход на нейните политици, главно по отношение на Македония, затвърдяват образа на опасен съсед с непомерни претенции, който пък бива пространно разработван, внушаван и експлоатиран от нейните съседи. Прословутата „българска ненаситност“ се свързва с друго, вече много позната звучащо ни, очевидно целящо да принизи българите твърдение, а именно, че тази извънмерна, болезнена страст към земята, „е типична характеристика на някои фино-азиатски племена, от онези, от които произхождат днешните българи“.

Тази мисъл съвсем не е нова и това ясно се вижда от беглия поглед върху пропагандно-политическите и художествените текстове, докосващи се до темата за съседите. Схематичната опозиция, в която гъркът поставя собственото си Аз и Аза на българина е „духовно“ – „материално“ или „духовно извисено“ – „прагматично-принизено“, както и „цивилизовано/напредничаво“ – „безкултурно/ориенталско/азиатско“. Й. Софианопулос се стареа да спазва неутралния тон и да избягва, доколкото е възможно, преки квалификации и вземане на страна. Това в настоящия случай е в полза на нашето изследване, тъй като зад съзнателното усилие за обективност и при очевидното старание за избягване на емоциите при тези народностни характеристики, в крайна сметка изплуват най-трайно установените гръцките представи, както за съседа, така и по отношение на собствения национален автостереотип.

Книгата на Сп. Мелас²⁸ е малко по-различна от предишните две. В нея мислите на автора са обвити в една по-малко директна с посланията си, накъсана художествена форма, а отделните части са писани по различно време през двайсетте и трийсетте години на века. Когато говори

---

²⁷ Ibid., p. 93.

²⁸ Μελάς, Σπ. Από τα ταξίδια μου. (Εντυπώσεις). Αθήνα, (п. а.).

за Първата световна война, той нарича българите „груби и брутални“, „надменни и заплашващи завинаги да задържат под властта на свинските си цървули красивия Солун“.²⁹

Към „славянското племе“ (от което някак негласно са изключени българите) авторът изпитва топлота, която изявява както в описанията на проявите на „дълбоката славянска душа“, така и на представителките на „природното благородство и хубост на славянката.“ Тънка ирония оцветява почти всички описания и самите разкази, когато се говори за Скопие, за кухнята и обслужването в неговите ресторанти: „ориенталци“ са наречени неговите жители и тази отдалеченост от „ориенталските нрави“ идва да подчертае по-високата гръцка култура и дистанцията между гръка и славянина. Известна отдалеченост и студенина се чувствава по отношение на всичко, свързано с Балканите³⁰.

Тежестта на „балканското“ и пренебрежението към него най-вече са отнесени към българите, които традиционно се възприемат като стоящи доста по-надолу в културната скала от други свои съседи. Това личи и при беглото описание на българската делегация, подписала Букурещкия мир: „...отсреща стоят познатите българи, притеснени в своите фракове...“

К. Киру³¹, който също пътува в балканските страни през двайсетте и първата половина на трийсетте години на ХХ в., пестеливо отбелязва разположението на сръбската столица именно „около конака“. Сравненията между Гърция и Сърбия са добронамерени и спокойни. Към края на книгата той сам извежда заключението от нея и то представя ясно твърдото му убеждение за първенстващата културна роля на Атина като „града, в който, когато се издигаше Партенонът, tout Paris живееше в пещерите...“³²

* * *

Установилите се белези на културното развитие на Гърция от края на ХІХ и началото на ХХ в. – синтез на предходното историческо развитие и новите насоки и влияния – акумулират тенденции от европейски и регионален балкански характер. Началото на Втората световна война обаче слага естествен край на търсенето на нови ориентации за гърцизма, а междуременно периодът между двете световни войни по един или друг начин успява да уталожи разочарованието от 1922 г., търсейки мястото на гърцизма отново в опозицията Изток – Запад.

²⁹ Μελάς, Σπ. Από τα ταξίδια μου. (Εντυπώσεις). p. 65.

³⁰ Ibid, p. 90, 133.

³¹ Κύρου, Κ. Α. Ματιές στα ξένα. Αθήνα, (1923–1937).

³² Κύρου, Κ. Ματιές στα ξένα. p. 265.